

É R T E S Í T Ő J E.

Tizenötödik akadémiai ülés.

Az I. (nyelv- és széptudom.) osztály *negyedik* ülése.

1877. ápr. 16-án.

Lukács Móríczt. helyettes elnöklése alatt.

117. (12.) *Goldziher Ignác* l. t. »A nyelvtudomány [történetéről az araboknál] czimű értekezését olvassa föl. Kivonatban így:

Ezen értekezés egy terjedelmesebb munkának keretét képezi, mely munkának előkészítése a szerzőt már több év óta foglalkoztatja. Bevezetőleg szerző hangsúlyozza az arab nyelvtudományi irodalom bőségét, melylyel csak az indek nyelvtudománya vetélkedhetik. Az anyag bősége daczára mindeddig nem létezik annak *benső történetét* és fejlődését tárgyaló beható munkálat; az e téren történt kutatások leginkább csak ciographiai és könyvészeti természetűek és az ujkori tudomány- és irodalomtörténet színvonalán nem állanak. — Jelen értekezés *hat fejezetet* foglal magában:

I. *Az arabok nyelvtudományának kezdeteiről*; itt az értekező e kérdésre vonatkozó nemzeti traditiók kritikájával foglalkozik és azon jelen-ség okát keresi, hogy a mohamedán traditió a grammatikai tanulmány megindulását Ali khalifával és a hozzá közel álló körökkel hozza kapcsolatba. Ezután annak bebizonyítása következik, hogy a nyelvtudomány az araboknál nem eredeti nemzeti természetű, hanem hogy idegen behatásoknak köszöni legelső kezdetét. Ennek bebizonyítására szerző reámutat a *grammatikai tudat* ébredésének feltételeire és kimutatja, hogy az araboknál grammatikai tudatról a magánhangzó jelek feltalálása előtt nem lehet szó. Amde e jelek syr befolyás által keletkeztek. Erre mutatnak a legelső műszók is, melyek a syr magánhangzó elnevezéseknek felelnek meg. Szerző *Renánnak* a grammatika eredetisége mellett felhozott érveinek czáfolásával végezi be ezen fejezetet.

II. *Az arabok nyelvtudományának állása a régi arab dialektusokhoz egyrésztől és a köznyelvhez másrésztől*. Szerző ezen fejezetben a régi arab dialektusok tekintetében, általa, grammatikusok, lexicographusok, kommentátorok és glossátorok munkáiból összegyűjtött adatokat mu-

tatja be és különösen Ibn Fárisnak a dialektusokra vonatkozó értekezését tárgyalja. Ezután a vulgáris nyelvre vonatkozó nézetek (mind a régi arab nemzeti grammatikusoké, mind pedig európai nyelvészeké) tárgyalatnak és állásuk ezen rendesen kevésre becült köznyelvi dialektusokhoz történeti fejlődésük szerint kimutatattik. Csak az egy *Ibn Chaldun*, szellemes arab történész emelkedett azon magaslatra, melyről a köznyelv tudományos méltatása lehetséges volt. Ujabb időben csakis egyetlen egy arab embertől létezik munka, melyben a népnyelv grammatikai tárgyalásra használtatik fel.

III. *A grammatikai iskolákról.* — A basrai és kufai iskola ellentéte a történelemben, tradícióban, jogban és politikában emelkedik ki és az általuk képviselt ellenséges grammatikai iskolák vitapontjai az *analogismus* és *anomalismus* ellentétére vezettetnek vissza.

IV. *Az arab nyelvölcseleti iskoláról.* Ezen fejezetben kimutatattik, hogy a hígra III. századtól kezdve az arabok által felkarolt aristotelesi philosophia behatása a grammatika formális tárgyalása ellen ellensúlyt gyakorolt és a nyelvnek a bölcsészet kategóriáinak megfelelő tárgyalását sürgette. Ezen mozgalom folytán keletkezett a nyelv eredetét illető azon vita, mely a görög bölcsészek hasonló vitatkozásának, vajon a nyelv *θεσει* vagy *φύσει* illetőleg *νόμος* vagy *συνθήκη* keletkezett-e, felel meg. Szerző ezután Fachr-al-Din al Razo nyelvphilosophiájának vázlatát mutatja be. Ezután a kanonjogtudomány módszerének befolyását a nyelvtudomány módszerére mutatja ki.

Az V. fejezet az *etymologia történetével az araboknál* foglalkozik; a VI. fejezet a *lexicographiai irodalom fejlődését tárgyalja*, elkezdve eredeteitől (synonymiai egyediratok) a legujabb időkig, midőn a szókincs tárgyalására nézve két ellentétes iskola támadt Bejrutban — feje *Butrus al Bistáni* — és Stambulban — feje *Ahmed Fáris al Shidják*.

Bírálatra adatik.

118. (13.) *Barna Ferdinánd* I. t. »A mordva nép pogány isteneiről és szertartásairól« értekezik. Röviden ekképen:

Értekező Aspelin J. Reinhold finn régésznek a »Mordva nép pogány istenei és szertartásai« című dolgozatát ismertette, s azokkal több ősmagyar pogánykori mythologiai részletet egyeztetett. Kimutatta, hogy e két szóban: »Ukkon« máskép: »öreg isten« és »ember« az egész őskori magyar pogány vallás és világteremtési monda benne foglaltatik. Ugyanis valamennyi rokon altaji népeknél az ősi pogány vallás, habár egyes lényegtelenebb részekre nézve itt-ott eltérést mutat is: alapjában véve a lényegre nézve egészen egyező. Mindenütt találunk egy, az egekben székelő főisten személyt. Ennek a neve a voguloknál »Tarom,« a finneknél »Ukko,« a törököknél és magyaroknál »Ukhan« és »Ukkon.« — Ettől származik aztán azon mythologiai személy, a ki a teremtést végrehajtja: a voguloknál »Elmpi,« a finneknél »Impi,« a pogány magyaroknál »E (l) mber,« a ki e szerint a vogul és finn ugyanily mythologiai személylyel ugyanegy. A finneknél nyilván később az eredetileg férfi Élsumi (levegő-fi) »impi«-vé (szüz) tehát nővé alakult. Ugyanez az eset a mordvákknál is, a kikknél a főis-